

NEMIS GEOSIYOSATSHUNOS OLIMLARI

Habibullayeva Sadoqat Baxtiyor qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Germaniya siyosati va bu boradagi davlat boshqaruvi, kuchli davlat arboblarning faoliyatlari, ularni qay darajadagi boshqaruvi, shuningdek bu bo'yicha olib borgan siyosatlari hamda ularning asarlari bo'yicha fikr yuritilgan. Zero, ularning yaratgan asarlari va olib borgan siyosatlari bugungi kun uchun dasturamal sifatida xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: Mein Kampf, F.Ratsel qarashlari, Zeitschrift für Geopolitik oylik jurnali, Pan-Amerika ittifoqi, Karl Ernst Xaushofer, temir kansler.

НЕМЕЦКИЕ ГЕОПОЛИТИКИ

Аннотация: *В данной статье рассматриваются немецкая политика и государственное управление, деятельность влиятельных государственных деятелей, уровень их управления, а также их политика и их деятельность. Ведь их труды и политика служат программой сегодняшнего дня.*

Ключевые слова: Mein Kampf, взгляды Ф. Ратцеля, ежемесячный журнал Zeitschrift für Geopolitik, Панамериканский союз, Карл Эрнст Хаусхофер, железный канцлер.

GERMAN GEOPOLITICAL SCIENTISTS

Abstract: This article discusses German politics and public administration, the activities of powerful statesmen, the level of their management, as well as their policies and their works. After all, their works and policies serve as a program for today.

Keywords: Mein Kampf, views of F. Ratzel, Zeitschrift für Geopolitik monthly magazine, , Pan-American Union, Karl Ernst Haushofer, iron chancellor.

Fridrix

Ratsel

nemis geografi va etnolog, sotsiolog; antropogeografiya, geosiyosat asoschisi, shuningdek, diffuzionizm nazariyasi yaratuvchisi va madaniy doiralar nazariyasi asoschilaridan biri. Leypsig universiteti professori (1886-yildan).²³ Nemis olimining qarashlari tizimida sotsiologiya asoschisi, fransuz Ogyust Kontning ko'plab g'oyalari ko'zga tashlanadi: evolyutsionizm, geografik muhitning xalq, davlat taraqqiyotiga ta'sirini tan olish, demografik o'rni. siyosiy tizimlar, etnik guruhlar hayoti va davlat faoliyatining kosmik omillari. O. Kontning ta'siri. F. Ratsel asarlarida ko'rinadi. Ratsel: „Yer va hayot. Qiyosiy Yer fani“, „Etnologiya“ va „Siyosiy geografiya“ fundamental kitobida. Ratsel, shuningdek, Karl Ritter tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan yashash maydoni“) atamasidan faol foydalandi va Ritterning davlatning organik modeli kontseptsiyasini ishlab chiqdi. U yettita kengayish qonunini yoki „davlatning fazoviy o'sishini“ chiqarib tashladi va „o'sib borayotgan xalq ularning sonini ko'paytirish uchun yangi yerlarga muhtoj“ligiga ishonch hosil qildi. U kiritgan qonunlar hududiy bosqinlarning muqarrarligini qat'iy asoslab berdi.

XIX asrning ikkinchi yarmida nemis olimi Fridrix Ratsel (1844-1904) birinchi bo'lib dunyoga geosiyosiy nigohning (qarashning) asosiy yo'nalishlarini ishlab chiqdi. Uning fikricha, makon — siyosiy resurs, taraqqiyot omili bo'lib hisoblanadi. Ratsel o'zining asosiy geosiyosiy g'oyalari «Antropogeografiya» va «Siyosiy geografiya» nomli asarlarida yoritib beradi. Uning fikricha, mamlakatning mustaqil davlat sifatida «oyoqqa» turishida tarixiy taraqqiyot nazariyasi geografik sharoitning ahamiyatini hisobga olmagan. Shuning uchun ham u davlat tashqi va ichki siyosatining geografik sharoitga bog'liq ekanligini isbotlash bo'yicha muhim ilmiy ishlar olib bordi.

Ratsel davlatning asosiy xususiyatlari qatoriga quyidagilarni kiritgan: mamlakat hududining kattaligi; geografik o'rni va chegaralari; o'simlik dunyosi; boshqa hududlarga bo'lgan munosabati.

²⁴ F.Ratsel tomonidan geosiyosat sohasida juda muhim bo'lgan quyidagi qonuniyatlar ishlab chiqilgan:

davlat makoni (madaniyat rivojlangan sari kengayib, o'sib boradi);

— davlat siyosati (g'oyalar, savdo, diniy targ'ibot va boshqalarning rivojlanishi bilan bir paytda amalga oshadi);

²³ <https://ru.thpanorama.com/articles/geografa/friedrich-ratzel-biografa-tesis-y-obra.html>

²⁴ <https://uz.atomiyme.com/fridrix-ratzel-va-uning-asosiy-goyalari>

— davlatning taraqqiyoti va kengayishi kichik davlatlarni qo‘shib olish va bosib olish hisobiga amalga oshadi;

— davlat chegarasi uning o‘shishini ta‘minlashi, qudrati yoki zaif tomonlari o‘zgarishining asosiy sababchisi bo‘lishi mumkin;

— davlat rivojlanishi davomida o‘zini o‘rab turgan eng muhim tabiat elementlari — qirg‘oq chiziqlari, daryo vodiylari, tog‘lar, tekisliklar va resurslarga boy mintaqalarni qo‘shib olishga doimo harakat qiladi;

— sodda (kuchsiz) davlatlarga hududini kengaytirish haqidagi dastlabki turtki tashqaridan, yuqori darajali madaniyat markazlaridan keladi.

Davlatlar vujudga keladi, o‘sadi, taraqqiy etadi, vaqti-soati kelganda tirik jonzo‘tlar kabi barham topadi. Davlatning kengayishi yoki torayishi uning ichki hayotida ro‘y beradigan jarayonlar bilan bog‘liq bo‘ladi. F. Ratsel katta davlatlarda geografik ekspansiya (bosib olishga intilish)ga moyillik mavjudligini va bu xususiyat asta-sekin sayyoraviy (planetar) miqyosda kengayib borishini aniqlagan. Bundan tashqari, u har bir xalq va davlat o‘zining hududiy taraqqiyot konsepsiyasiga ega ekanligini asoslab berdi. F.Ratsel tadqiqotlarining asosiy va eng muhim jihatlaridan biri — uning «Geografik makon siyosiy kuch sifatida geosiyosatning asosini tashkil etadi», degan xulosasidir. Erkak siyosatchi bo‘lishni xohlar edi, ammo qizg‘in va g‘azablangan duelistning obro‘si uning karyerasini rivojlantirishga to‘sqinlik qildi.

²⁵ 1847-yilda Otto fon Bismark Prussiya Qirolligining Birlashgan Landtagiga deputat etib saylandi. Shundan so‘ng u martaba zinapoyasiga tez ko‘tarila boshladi. liberal va sotsialistik siyosiy kuchlar huquq va erkinliklarni himoya qildilar. O‘z navbatida, Bismark konservativ qarashlarning tarafdori edi. Prussiya monarxining sheriklari uning notiqlik va aqliy qobiliyatlarini ta‘kidladilar. Monarxiya huquqlarini himoya qilgan Otto oppozitsiya lageriga tushib qoldi. Tez orada u orqaga qaytishga imkoni yo‘qligini tushunib, Konservativ partiyani tuzdi. U yagona parlamentni tuzish va uning hokimiyatiga bo‘ysunishni qo‘llab-quvvatladi. 1850-yilda Bismark Erfurt parlamentiga kirdi. U Avstriya bilan ziddiyatga olib kelishi mumkin bo‘lgan siyosiy yo‘nalishni tanqid qildi. Bu uning avstriyaliklarning to‘liq kuchini tushunishi bilan bog‘liq edi. Keyinchalik u Frankfurtdagi Mayn Bundestagida vazir bo‘ldi. Bir oz diplomatik tajribaga qaramay, siyosatchi tezda ko‘nikib, o‘z sohasining professionaliga aylandi. Shu bilan birga, u jamiyatda va hamkasblar orasida tobora ko‘proq obro‘ga ega bo‘ldi. 1857- yilda Otto fon Bismark 5 yil davomida ushbu lavozimda ishlagan holda Prussiyaning Rossiyadagi elchisi bo‘ldi. Shu vaqt ichida u rus tilini puxta o‘zlashtirdi va rus madaniyati va urf-odatlarini bilan yaxshi tanishdi.

²⁵ <https://www.britannica.com/biography/Otto-von-Bismarck/Prime-minister>

Qizig'i shundaki, keyinchalik nemis quyidagi iborani aytadi: "Hech kim bilan ittifoq tuzing, har qanday urushlarni boshlang, lekin hech qachon ruslarga tegmang". Bismark va Rossiya amaldorlari o'rtasidagi munosabatlar shu qadar yaqin ediki, hatto unga imperator saroyida lavozim taklif qilindi. 1861- yilda Vilyam I taxtiga o'tirishi bilan Otto biografiyasida yana bir muhim voqea yuz berdi. O'sha yili konstitutsiyaviy inqiroz Prussiyani monarx va Landtag to'qnashuvi fonida urdi. Tomonlar harbiy byudjet bo'yicha murosani topa olmadilar. Vilgelm o'sha paytda Frantsiyada elchi bo'lib ishlagan Bismarkdan yordam so'radi.

Vilgelm va liberallar o'rtasidagi shov-shuvli janjallar Otto fon Bismarkga davlatning eng muhim shaxslaridan biri bo'lishiga yordam berdi. Natijada, unga armiyani qayta tashkil etishda yordam berish uchun bosh vazir va tashqi ishlar vaziri lavozimlari ishonib topshirildi.²⁶ Taklif qilinayotgan o'zgarishlar Ottoning o'ta konservativ pozitsiyasini bilgan muxolifat tomonidan qo'llab-quvvatlanmadi. Tomonlarning qarama-qarshiligi Polshadagi ommaviy tartibsizlik tufayli 3 yilga to'xtatildi. Bismark Polsha hukmdoriga yordam taklif qildi, natijada Yevropa elitasi o'rtasida norozilikni keltirib chiqardi. Shunga qaramay, u Rossiya imperatorining ishonchini ta'minladi. 1866-yilda davlat hududlarini taqsimlash bilan birga Avstriya bilan ham urush boshlandi. Professional diplomatik harakatlar orqali Otto fon Bismark Prussiyaning ittifoqchisiga aylangan Italiyani qo'llab-quvvatlashga muvaffaq bo'ldi. Harbiy muvaffaqiyat Bismarkga vatandoshlari oldida ma'qul topishga yordam berdi. O'z navbatida, Avstriya o'z kuchini yo'qotdi va endi nemislarga xavf tug'dirmadi. 1867-yilda odam Shimoliy Germaniya Konfederatsiyasini tuzdi, bu knyazlik, knyazlik va qirolliklarning birlashishiga olib keldi. Natijada, Bismark Germaniyaning birinchi kansleri bo'ldi. U Reyxstagning saylov huquqini ma'qulladi va hokimiyatning barcha ustunlariga ega bo'ldi. Fransuz boshlig'i Napoleon III, davlatlarning birlashishidan norozi edi, natijada u qurolli aralashuv yordamida bu jarayonni to'xtatishga qaror qildi. Fransiya va Prussiya o'rtasida urush boshlandi (1870-1871), bu nemislarning halokatli g'alabasi bilan yakunlandi. Bundan tashqari, frantsuz monarxi qo'lga olingan va qo'lga olingan. Bu va boshqa voqealar 1871- yilda Germaniya imperiyasi Ikkinchi Reyxning tashkil topishiga olib keldi, undan Vilgelm I Kayzerga aylandi. O'z navbatida Otto shahzodaning unvoniga sazovor bo'ldi. O'zining biografiyasining o'sha davrida fon Bismark sotsial-demokratlar, shuningdek, Avstriya va Fransiya hukmdorlarining tahdidlarini boshqargan va o'z ichiga olgan. Siyosiy zukkoligi uchun unga "temir kansler" laqabi berilgan. Shu bilan birga, u Yevropada Germaniyaga qarshi jiddiy

²⁶ <https://uz.kuzminykh.org/1843-otto-von-bismarck.html>

kuchlar yaratilmasligiga ishonch hosil qildi. Germaniya hukumati Ottoning ko'p bosqichli harakatlarini har doim ham tushuna olmagan, natijada u ko'pincha hamkasblarini g'azablantirgan. Ko'pgina nemis siyosatchilari davlat hududini urushlar orqali kengaytirishga harakat qilishdi, Bismark esa mustamlakachilik siyosatining tarafdori emas edi. Temir kanslarning yosh hamkasblari iloji boricha ko'proq kuchni xohlashdi. Aslida ularni Germaniya imperiyasining birligi emas, dunyo hukmronligi qiziqtirar edi. Natijada, 1888- yil "uchta imperator yili" bo'lib chiqdi.

Karl Ernst Xaushofer (1869-yil 27-avgust - 1946-yil 10-mart) - ²⁷nemis generali, professor, geograf va siyosatchi. Shogirdi Rudolf Xess orqali Xaushoferning geopolitik tushunchasi Adolf Gitlarning ekspansionistik strategiyalarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi . U Lebensraum atamasidan siyosiy foydalanishni o'ylab topdi , bu atama Gitler Mein Kampfda qabul qilgan va global fashistlarning ekspansionizmi va genotsidini rag'batlantirish uchun ishlatilgan . Shu bilan birga, Nyurnberg qonunlariga ko'ra, Xaushoferning yarim yahudiy xotini va ularning bolalari Mischlinge sifatida tasniflangan . Ularning o'g'li Albrecht, Gessning yordami bilan Germaniya Qoni guvohnomasi berilgan , ammo keyinchalik SS tomonidan 20-iyulda Adolf Gitlarga suiqasd uyushtirish va fashistlar partiyasini ag'darish fitnasida ishtirok etgani uchun otib tashlangan .

Geopolitika fashistlarning tashqi siyosatiga asosan strategiya va lebensraumni asoslashda hissa qo'shdi . Ushbu nazariyalar urushlararo davrda Germaniya tashqi siyosatiga beshta g'oyani qo'shgan . Bular; organik holat, lebensraum, avtarkiya, pan-mintaqalar, quruqlik kuchi, dengiz kuchi dixotomiyasi .

Geostrategiya siyosatshunoslik sifatida siyosiy geografiya singari tavsiflovchi va tahliliy xususiyatga ega, ammo milliy siyosat uchun strategik ko'rsatmalariga me'yoriy element qo'shadi. Xaushoferning ba'zi g'oyalari Amerika va Britaniyaning oldingi geostrategiyasidan kelib chiqqan bo'lsa-da , nemis geopolitikasi milliy manfaatlarga nisbatan essensist nuqtai nazarni qabul qildi, muammolarni haddan tashqari soddalashtirdi va o'zini panatseya sifatida ko'rsatdi . Yangi va zaruriy mafkura sifatida geopolitika Birinchi jahon urushidan keyingi aholining ishonchsizligi bilan rezonanslashdi. ²⁸Xaushoferning Myunxen universitetidagi mavqei uning geosiyosiy g'oyalari, jurnal maqolalari va kitoblari tarqalishi uchun platforma bo'lib xizmat qildi. 1922-yilda u Myunxenda Geosiyosat institutiga asos soldi va undan geosiyosiy g'oyalarni ommalashtirishga kirishdi. 1924-yilga kelib, nemis geopolitik maktabining rahbari sifatida Xaushofer geopolitikaga bag'ishlangan Zeitschrift für

²⁷ <https://www.britannica.com/biography/Karl-Ernst-Haushofer>

²⁸ https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Karl_Haushofer

Geopolitik oylik jurnalini ta'sis etdi. Uning g'oyalari 1926 yilda Hans Grimm tomonidan "Volk ohne Raum" ning nashr etilishi bilan kengroq auditoriyaga yetib bordi va uning lebensraum konsepsiyasini ommalashtirdi. Xaushofer o'zining akademik ta'limotlari orqali ham ta'sir ko'rsatib, o'z shogirdlarini qit'alar nuqtai nazaridan o'ylashga undadi va xalqaro siyosatdagi harakatni ta'kidlab, va siyosiy faoliyati orqali. Gitlarning nutqlari ommani o'ziga jalb qilgan bo'lsa-da, Xaushoferning asarlari qolgan ziyolilarni o'z safiga olib kirishga xizmat qildi. Geopolitika mohiyatan ilmiy jilo berilgan eski g'oyalarni birlashtirish va kodlashtirish edi: Lebensraum qayta ko'rib chiqilgan mustamlakachi imperializm edi; Avtarkiya ta'rif proteksionizmining yangi ifodasi; Suvaysh va Panama kanallaridagi oldingi dizaynlar ortida bir xil fikrni aks ettiruvchi asosiy geografik hududlarni strategik nazorat qilish; Bu bo'g'uvchi nuqtalar dengizni nazorat qilganidek, quruqlikni nazorat qilish nuqtai Nazari Britaniya imperiyasi va Amerika Monro doktrinasini, Pan-Amerika ittifoqi va yarim sharlar mudofaasiga asoslangan pan-mintaqalar (Panideen) bu orqali dunyo ta'sir doiralari bo'linadi.

Chegaralar - Uning fikricha, xalqlar o'rtasidagi to'siqlar siyosiy (chegara) yoki irq yoki etnik guruhlarning tabiiy joylashuvi emas, balki harakatchan va etnik/irqiy guruhlarning irodasi yoki ehtiyojlari bilan belgilanadi. Har bir davlatdagi asosiy qayta yo'nalish shundan iboratki, asosiy e'tibor dengiz imperializmiga emas, balki quruqlikka asoslangan imperiyaga qaratilgan. Go'yoki amerikalik dengiz eksperti Alfred Tayer Mahan va britaniyalik geograf Xolford J. Makkinderning geosiyosiy nazariyasiga asoslanib, nemis geopolitikasi eski nemis g'oyalarini qo'shadi. Fridrix Ratzel va uning shved shogirdi Rudolf Kjellen tomonidan eng kuchli ta'riflangan, ular davlatning organik yoki antropomorflashtirilgan kontsepsiyasini va jamiyatni yuqoridan pastga tashkil etish orqali o'zini o'zi ta'minlash zarurligini o'z ichiga oladi. O'ziga xos nemis geopolitikasining ildizi davlatning organik kontsepsiyasini birinchi bo'lib ishlab chiqqan Karl Ritterning asarlarida yotadi. Bu keyinchalik Ratzel tomonidan ishlab chiqiladi va Hausshofer tomonidan qabul qilinadi. U lebensraumni, hatto boshqa xalqlarning mavjudligi evaziga ham oqladi, chunki bosib olish davlatning rivojlanishi uchun biologik zarurat edi. Ratzelning asarlari Franko-Prussiya urushidan keyin nemis sanoatizmining o'sishi va keyinchalik uni Britaniya bilan raqobatga olib kelgan bozorlarni qidirish bilan bir vaqtga to'g'ri keldi. Uning yozuvlari imperiya ekspansiyasini oqlash uchun asos bo'lib xizmat qildi. Mahan ta'sirida Ratzel nemis dengiz kuchlariga intilishlari haqida yozgan va dengiz kuchi o'zini-o'zi qo'llab-quvvatlashiga rozi bo'lgan, chunki savdodan olinadigan foyda quruqlikdagi kuchdan farqli o'laroq dengiz savdogarlari uchun to'lanadi. Xaushofer iqtisodiy geografiya o'qituvchisi Xaushoferning otasi bilan do'st bo'lgan Ratzelga

duchor bo'ldi va Ratzelning dengiz va quruqlik kuchlari o'rtasidagi bo'linish haqidagi g'oyalari o'z nazariyasiga kiritib, faqat ikkalasiga ega bo'lgan davlat bu ziddiyatni yengib o'tishini aytdi. Xaushoferning geopolitikasi Ratzel va Kjellennikiga asoslanadi. So'nggi ikkisi geopolitikani davlatni kosmosdagi organizm sifatida rahbar xizmatiga topshirgan bo'lsa-da, Xaushoferning Myunxen maktabi geografiyani urush va imperiya dizayni bilan bog'liq holda o'rganadi. Avvalgi geosiyosatchilarning xulq-atvor qoidalari shu tariqa lebensraum va jahon kuchiga qarshi harakat qilish uchun dinamik me'yoriy ta'limotlarga aylantirildi .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

<https://ru.thpanorama.com/articles/geografa/friedrich-ratzel-biografa-tesis-y-obra.html>

<https://uz.atomiyme.com/fridrix-ratzel-va-uning-asosiy-goyalari>

<https://www.britannica.com/biography/Otto-von-Bismarck/Prime-minister>

<https://uz.kuzminykh.org/1843-otto-von-bismarck.html>

<https://www.britannica.com/biography/Karl-Ernst-Haushofer>

https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Karl_Haushofer

